

ТРАДИЦІ давньої державності на наших землях передавалися з покоління в покоління, а наша окремішність характеру, способу життя і — що найважливіше — мови не дала народові загинути, розчинитися в інших народах, незважаючи на всі потуги колонізаторів і русифікаторів.

І хоч протягом віків ми були розділені поміж сусідніми державами, вищезазначені чинники говорили за те, що де б на земній кулі не жили, були й залишалися ми українцями. Безсилми виявилися теорії на зразок: «Не было, нет и быть не может никакого отдельного украинского народа». Як тільки з'являлися хоч трохи сприятливіші умови для на-

був знищений у Сибіру), тоді як «правовірні» комуністи віддали голоси за список № 19.

Голодомор в Україні 1932—33 років довершив роботу по освідомленню нашого народу.

Запам'яталася розмова з письменником Петром Козланюком, який з 1930 року найдами жив у Радивиліві в своєї тещі. При розмові був мій приятель, тоді вже член КПЗУ Іван Шнайдрок. Я запитав Козланюка, чи є зараз на східній Україні голод (а розмовляли ми влітку 1933-го). Той відповів: «Так». «Де ж слід шукати його причину?» — допитувався я. — «Там, де ви думаєте її шукати», — була відповідь. Розумілося,

відповідну пропагандистську роботу.

До того не раз прочитував «Ілюстровану історію України» Михайла Грушевського, а тут по лінії ОУН почав доставати журнали «Сурма» (орган УВО), «Бюлетень КЕ ОУН» (КЕ — крайової ексективи), «Юнацтво», «Юнак» та інші видання, що дуже допомагали в пропаганді націоналізму. До нашого гуртка увійшли ще Василь Гогоша, Филип Горбатюк, Богдан Мончук.

Після вступу на юридичний факультет Львівського університету не поривав з ОУН. У Бродях на зв'язку зі мною був повітовий провідник Степан Борщ, його змінили Гриць Реплянский (живе в Канаді), молодий

рим дотриманням законів конспірації, поліції все ж вдавалося дещо вивідати, і не в останню чергу завдяки місцевим «людцям».

Цікавий штрих до діяльності ОУН виявив в архівах науковець Г. Бухало. У документах Волинського воєводського управління зберігається монографія «ОУН на Волині» (травень 1935 р.), де йдеться й про те, що 2 листопада 1934 р. у Батькові на могилі українських воїнів, які загинули в 1918 р. і були поховані на кладовищі, споруджено пам'ятник. З метою надати цьому знаку легальності на ньому зробили напис, що тут нібито поховані російські солдати (1916 р.). 4 листопада пам'ятник освятив священник Тарановський, причому торжество мало характер національної маніфестації. (Це повідомлення повністю надруковане в «Прапорі перемоги» за 23.09.92 р.).

Про те, що саме такий спосіб поглиблення національної свідомості пропагувався ОУН, свідчить і Петро Мірчук у книжці «Степан Бандера» (культ могил героїв України).

У серпні 1937 р. я був заарештований з великою групою української молоді (справа Ярослава Старуха, пізніше, після війни — керівника УПА в Закарзонні). Під час слідства, незважаючи на тортури (кількаразове затоплення водою), я перестав відповідати на будь-які запитання, відмовився від їжі. А оскільки умотивованих доказів моєї причетності до ОУН поліція не мала, то в 1939 р. з Дубенської в'язниці мене звільнили — «з огляду на відсутність доказів вини». А підставою для арешту, як з'ясував, послужило свідчення якогось студента з Берестечка Багнока, який написав: «Як мені відомо від Василя Чужа, Бортник є членом ОУН». Ось так один агент польської поліції допомагав другому викоринювати український націоналізм.

Сторінки історії

ОДЕРЖИМІСТЬ

✿ Пам'ятаючи традиції державності ✿ Школа „Пласту“ ✿ Хитання настроїв ✿ Людину формують обставини ✿ ОУН у Радивиліві ✿ Кризь арешти й тортури

шого відродження, ми на весь світ заявляли, що ми є.

І в нашому місті та довколишніх населених пунктах не пропали ті паростки національного пробудження, що свого часу з'явилися завдяки старанням, здавалося, б, неохочим ентузіастів, як Микола Левіцький чи родина Шенченків. Глибокий слід у тутешньому житті залишили і українська народна школа, яка діяла в Радивиліві в 1917—1920 роках, організації «Просвіти» і «Пласту», які постали завдяки дочці лікаря Петра Шенченка — Олені.

що шукати слід у московській політиці щодо України. Авторитетна думка Козланюка так вплинула на Шнайдрок, що той вийшов із КПЗУ (у 1940 р. він поїхав на Захід, у 1976 р. помер у Канаді).

Мушу сказати, що моє ставлення до більшовиків було завжди негативне. Брат мій Яків у 1918—20 роках був сотником 1-го Богданівського полку, і катастрофу України в двадцяті роки ми дуже переживали. До того ж у 1929 році я поступив у Брідську гімназію, де потрапив у руки

священик Михайло Левенець (згодом капелан дивізії «Галичина», помер у Парижі). Оскільки майже щодня доїздив у Львів з Радивилова, за завданням привозив нелегальну літературу. Якщо ж у Львові доводилося затримуватися, жив в Українському академічному домі, між іншим — разом із студентом політехніки Миколою Матвійчуком, теж активістом ОУН (за даними повоєнної комуністичної публіцистики, в 1940 р. він був розстріляний більшовиками як «німецький шпигун»).

ченка — Олені.

Коли я в 1924 році вступив до «Пласту», в осередку було вже багато молоді. Зокрема, в гурток «Беркут» увійшли Іван Шнайдрук, Олександр Кубіт і ще кілька моїх однокласників. Коли влітку 1924 чи 1925 року на території міського цвинтаря відбулися загальні збори пластунів, на них зішлося до 150 юнаків та дівчат. Це пам'ятає і член пластуницького гуртка «Явір» Яків Михалюк із с. Бугаївки (зараз живе у Львові).

Старшими за віком (приблизно двадцятилітніми) були в «Пласті» Яків Шнайдрук, Володимир Лучкань, брати Володимир, Микола і Степан Маркопольські, Дмитро Суханов, згадана Олена Шепченко, сестри Лемешук.

У 1928 р. польська влада повела фронтальний наступ на все українське. Були заборонені «Просвіта», «Пласт», взагалі будь-які прояви українського духовного життя. Наклади свій відбиток і масові арешти.

На початку тридцятих років у нас намітилося посилення прокомуністичних настроїв, до чого спричинилося й погіршення економічного становища Подільці. Змінили свої позиції осередки КПЗУ, куди входили євреї, росіяни і українці. Однак і в цих осередках було не все гаразд, адже в КПЗУ виникли дві фракції — промосковська і так звана націонал-комуністична. На виборах до польського парламенту в 1928 р. майже всі наші селяни голосували за виборчий список № 8 (тобто за шумківців — їх лідер Шумський пізніше

я поступив у Брідську гімназію, де потрапив у гурт свідомої української молоді. Влітку 1930 р. познайомився з випускником української гімназії в Кремені Федором Гаврилюком, часто привіз до нього, а там бував і Роман Бжеський, колишній працівник Міністерства закордонних справ УНР. Ці зустрічі теж справили вплив на мій світогляд. До речі, Гаврилюка і Бжеського згадує Улас Самчук у своєму творі «На білому коні» («Дзвін», №№ 1 і 2—3 за 1993 р.); Бжеський був автором популярної бібліотеки, до якої входили праці «Націоналізм», «Дарвінізм» та інші і яка дістала дуже високу оцінку журналу «Вісник», редагованого Дмитром Донцовим.

Від Гаврилюка і Бжеського я отримував різну літературу, що видавалася в Радянському Союзі. Тоді ж прочитав працю Миколи Скрипника «До боротьби двох культур», яку він опублікував у зв'язку з кампанією проти Миколи Хвильового. Вразило останнє речення брошури: «Сам час доведе до того, що українська культура зліється з російською культурою, а українська мова — з російською мовою» (цитую так, як запам'ятаюся).

Одне слово, людину формують обставини. Коли восени 1931 року учень Андрій Турчин звернувся до мене з пропозицією вступити в Організацію українських націоналістів, я сприйняв її з радістю. Це допомогло не тільки самому утверджуватися у вірності національним ідеям, а й вести

гунь»).

Десь у 1936 р. був доволі здивований, коли на станції Львів—Підзамче пакунок з нелегальною літературою вручив мені новий зв'язковий Микола Туркевич, тоді доцент політехніки. Він зустрічався зі мною до 1937 року, тобто до мого арешту. (До речі, після війни М. Туркевич викладав у Львівському медінституті, став доктором наук, професором. Опублікував 500 наукових праць з хімії і фармакології. Помер у 1989 р.).

У Радивиліві гурток ОУН діяв з 1933 року. У ньому були колишні пластуни Володимир Зигмонт, Володимир Грицишин та інші. Діяли гуртки і в селах; наприклад, у Бугаївці оунівців очолював Іван Гаврилюк (живе в США), в Опарицях — Сергій Михалюк (загинув у 1944 р.), в Батьківці — правдоподібно, Кидюк... Гуртківці пропитували ідеї української незалежності, викривали шовіністичну політику польського уряду. Скажімо, влітку 1934 р. мені було доручено розповсюдити антипольські відозви на Козацьких Могилах під час відзначення річниці Берестецької битви. Це ми з Гаврилюком і зробили. Зазначу, що за розповсюдження таких відозв у 1932 році в Плящевій польська поліція заарештувала випускника Брідської гімназії Левка Борща, його засудили до 3 років позбавлення волі. Після 1934 р. святкування на Козацьких Могилах взагалі були заборонені, дороги щільно блокувалися поліцією. Хоч діяльність осередків ОУН проходила з суво-

раїнський націоналізм».

У перший день польсько-німецької війни — 1 вересня 1939 р. — польська поліція знову мене заарештувала. Тоді ж були заарештовані Володимир Лучкань, Микола (Артемович) Павлов, Олександр Кубіт, Михайло Морозюк, Яків Михалюк, Штепюк та інші. Нас відправили до концтабору в Березі Картузькій. А вийшли ми звідти 18 вересня.

Однак у грудні я був знову заарештований, цього разу працівниками НКВД. «Особое совещание» засудило до 8 років позбавлення волі в таборі за статтю «соціально небезпечний елемент». Тут уже ні свідків, ні доказів якоїсь вини потрібно не було. 13 квітня наступного року на заслання до Казахстану вивезли дружину Зінаїду — як «члена сім'ї...» Реабілітували мене 8 лютого 1960 р. — «авиду отсутствия состава преступления».

Чимало людей старшого покоління тією чи іншою мірою були причетні до боротьби за незалежність України. Багато їх загинуло на полях битв, у сталінських концтаборах, на засланні. Вони, по суті, продовжили мартиролог, початий ще кілька років тому. Тож твердження про те, що державність далася нашому народові легко й безкровно і що через те він не вміє її цінувати, не відповідає історичним фактам.

Федір БОРТНИК.
м. РАДИВИЛІВ.